

Отримано: 13 травня 2020 р.

Прорецензовано: 29 травня 2020 р.

Прийнято до друку: 05 червня 2020 р.

e-mail: nochovna1972@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-17(45)-114-118

Ночовна Ю. О., Орищенко М. М. Проблеми інформаційного забезпечення управління ризиками сучасного підприємства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 17(45). С. 114–118.

УДК: 657.6

JEL-класифікація: G32, M41

ORCID – ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-9489-6412>

ORCID – ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-8271-3335>

Ночовна Юлія Олександрівна,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Полтавського університету економіки і торгівлі*

Орищенко Марина Миколаївна,

*кандидат економічних наук,
завідувач відділу економічних досліджень
Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України*

**ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

У статті досліджено сучасні підходи до трактування сутності ризику, його ідентифікації та інтерпретації як об'єкта обліку й управління. Виокремлено основні завдання бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства. Обґрунтовано необхідність розкриття інформації про ризики підприємства у Звіті про управління. Здійснено порівняльний аналіз основних складових Звіту про управління згідно з Міжнародними стандартами, Директивами ЄС та чинними в Україні нормативно-правовими актами. Розроблено пропозиції щодо удосконалення інформаційного забезпечення управління ризиками сучасного підприємства.

Ключові слова: звіт про управління, невизначеність, облік, ризики, управління.

Ночевная Юлия Александровна,

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита
Полтавского университета экономики и торговли*

Орищенко Марина Николаевна,

*кандидат экономических наук,
заведующий отдела экономических исследований
Полтавского научно-исследовательского экспертно-криминалистического центра МВД Украины*

**ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ СОВРЕМЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье исследованы современные подходы к определению сущности понятия «риски», его идентификации и интерпретации как объекта учета и управления. Определены основные задачи бухгалтерского учета в управлении рисками предприятия. Обоснована необходимость раскрытия информации о рисках предприятия в Отчете об управлении. Проведен сравнительный анализ основных составляющих Отчета об управлении в соответствии с Международными стандартами, Директивами ЕС и действующими в Украине нормативно-правовыми актами. Разработаны рекомендации по усовершенствованию информационного обеспечения управления рисками современного предприятия.

Ключевые слова: неопределенность, отчет об управлении, риски, управление, учет.

Julia Nochovna,

*PhD, Associate Professor, Department of Accounting and Audit,
Poltava University of Economics and Trade*

Maryna Oryshchenko,

*PhD, head of Department of economic research,
Poltava research forensic center of Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

PROBLEMS OF INFORMATION SUPPORT FOR THE MODERN ENTERPRISE RISK MANAGEMENT

Activity of the modern enterprise is influenced by various risks. It can lead to negative consequences and even bankruptcy. Risks in business exist due to objective circumstances. For example, uncertainty, vagueness, limited access to information or its inaccuracy, probabilities of force majeure, conflict and human qualities at the time of evaluation and management decisions.

The aim of the article is to study the risks of the enterprise as an object of accounting and management, generalization of modern problems and development of measures to improve the information support of enterprise risk management.

The objectives of the article are the following: the research of modern approaches to the interpretation of the essence of risk, its identification and interpretation as an object of accounting and management; identification of the main tasks of accounting in risk management of the enterprise; justification of the need to disclose information about the risks of the enterprise in the Management Report; conducting a comparative analysis of the main components of the Management Report in accordance with International Standards, EU Directives and legislation of Ukraine; development of proposals to improve the information support of enterprise risk management.

In accounting and management risk is defined as the probability of not obtaining the desired or obtaining an additional financial result or economic effect.

The main tasks of accounting in enterprise risk management are the following: adequate determination of the cost of resources in conditions of uncertainty and risks; formation of reliable information support of financial statements through the indicator of the balance value of assets and liabilities; timely identification, methodologically correct and systematic assessment of the impact of risks on the cost of resources; reliable determination of the impact of events after the balance sheet on the valuation of assets and liabilities; adherence to the principle of correspondence between income and expenses in determining the impact of risks on financial results; reliable and complete reflection of information about the impact of risks on the formation of accounting policies of the enterprise in non-financial report; creation of reserves to cover potential losses, diversification and risk hedging, development of outsourcing in accounting.

The Management Report is the main document, containing financial and non-financial information about the state and prospects of the enterprise, reveals the main risks and uncertainties in its activities.

Keywords: *accounting, management, management report, risks, uncertainty.*

Постановка проблеми. Зазвичай діяльність будь-якого підприємства відбувається під впливом ризиків, що може призвести до негативних наслідків і навіть банкрутства. З одного боку, наявність ризиків у бізнесі ґрунтується на тому, що вони існують у силу об'єктивних, притаманних економіці обставин, а саме: невизначеності, розпливчастості, нечіткості, обмеженості у доступі до інформації або її недостовірності, ймовірності настання форс-мажорних подій, конфліктності на момент оцінки та прийняття управлінських рішень. З іншого боку – наявність ризиків зумовлюється тим, що в бізнесі рішення приймають реальні люди з власним досвідом, наявними засобами, психологією, ментальністю, інтересами, схильністю до ризику тощо.

За таких обставин надзвичайно важливим є дослідження ризиків підприємства як об'єкту обліку та управління з метою удосконалення інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень в умовах невизначеності та можливості банкрутства, розвитку ризик-менеджменту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий доробок із проблем управління ризиками значний і містить наукові праці таких відомих зарубіжних вчених: Т. Бачкаї, Д. Мессен, Д. Міко, Р. Каплан, Д. Парментер, – а також вітчизняних й російських фахівців: І. Бланк, О. Бойко, С. Волосович, В. Гранатурова, Ю. Границя, А. Мазаракі, М. Сафонова, О. Сметанко, О. Устенко, А. Шапкін, Д. Тобіна, Н. Роберт.

Дослідженням сутності та видів ризиків, які є характерними для будь-якого підприємства, займалися такі вчені: М. Александрова, П. Варченко, В. Вітлінський, С. Наконечний, М. Клапків, С. Салига, І. Сахарцева, Г. Семенов, А. Степанов, О. Шляга та ін.

Спеціальні дослідження ролі бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємницької діяльності проводилися незначним числом авторів: К. Бойко, І. Вигівська, О. Писарчук, І. Струкова, В. Фомушкіна та ін. Деякі аспекти оцінки окремих способів нейтралізації ризиків та відображення в обліку ризиків діяльності підприємства досліджувалися в дисертаціях українських науковців, зокрема: О. Небильцової, О. Мінакова, Г. Стадника, О. Амеліної. Серед зарубіжних науковців, чії дисертації розкривали зазначені питання, слід відзначити: В. Чернову, В. Точилову, О. Шевелеву, І. Агєєва, А. Джангетова, О. Антишеву, Н. Гориславець, О. Дмитриченко, А. Толстову.

У працях зазначених дослідників з'ясовано зміст дефініції «ризик» та встановлено його вплив на діяльність підприємства через призму визначення можливих наслідків від настання ризикової ситуації, сформульовано авторські підходи до класифікації зазначеної категорії, запропоновано сучасні інструменти експрес-оцінки та комплексної оцінки ризиків підприємства, формування і реалізації стратегії та тактики ризик-менеджменту. Проте, на сьогоднішній день актуальним залишається питання вивчення ризику як об'єкту обліку та управління, що не має відповідного інформаційного забезпечення. Адже процес управління ризиками здійснюється переважно менеджерами, висновки яких ґрунтуються на особистому

досвіді та інтуїції, без відповідного обліково-аналітичного підтвердження. Отже, існує нагальна потреба у розробці базових положень з організації бухгалтерського обліку як основного джерела інформаційного забезпечення управління ризиками сучасного підприємства.

Мета дослідження полягає в дослідженні ризиків підприємства як об'єкту обліку й управління, узагальненні сучасних проблем і розробці заходів з удосконалення інформаційного забезпечення управління ризиками підприємства. Завданнями статті: дослідити сучасні підходи до трактування сутності ризику, його ідентифікації та інтерпретації як об'єкту обліку й управління; виокремити основні завдання бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства; обґрунтувати необхідність розкриття інформації про ризики підприємства у Звіті про управління; провести порівняльний аналіз основних складових Звіту про управління згідно з Міжнародними стандартами, Директивами ЄС та чинними в Україні нормативно-правовими актами; розробити пропозиції щодо удосконалення інформаційного забезпечення управління ризиками підприємства.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній літературі існують різні трактування поняття «ризик». Заслугує на увагу ґрунтовне дослідження різних точок зору науковців, здійснене С. Волосович [1], яке дозволяє згрупувати три основні підходи до визначення ризику:

- визначення ризику через невизначеність;
- визначення ризику через імовірність;
- визначення ризику через ототожнення ризику зі збитком чи можливістю отримання додаткового прибутку.

Перший підхід підтримує група дослідників, які розглядають ризик через невизначеність. Так, А. Шапкін вважає, що невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення у ході реалізації рішення несприятливих ситуацій та їх наслідків, характеризується поняттям «ризик». А. Мазаракі допускає існування взаємозв'язку між можливістю суспільства обрати кращий соціальний порядок та ризиком його реалізації у певній сфері суспільного життя, де панує невизначеність. Отже, невизначеність є ситуативною характеристикою, що має форму ризику.

Другий підхід формує група авторів, які розглядають ризик через імовірність. І. Бланк розуміє ризик як імовірність виникнення негативних наслідків у формі втрати доходу чи капіталу за невизначеності умов здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства. Основна відмінність ризику від невизначеності полягає в наявності не ймовірності, а зацікавленої особи, яка перебуває в ситуації неминучого вибору в умовах невизначеності, вважає А. Камінський.

Прихильники третього підходу ототожнюють ризик зі збитком чи можливістю отримання додаткового прибутку. На думку Т. Бачкаї, Д. Мессен, Д. Міко: «Ризик – це не збиток, що виникає при прийнятті рішення, а можливість відхилення від мети, для досягнення якої ухвалювалося рішення». Разом із тим, О. Кіпрєєва порівнює ризик із можливістю отримання додаткового прибутку за позитивних для підприємця умов. Отже, ризик передбачає збитки, імовірність яких пов'язана з наявністю невизначеності (недостовірністю інформації), а також прибуток, отримати який можливо лише завдяки діям, пов'язаним із ризиком, відзначає В. Пластун.

Намагаючись поєднати погляди різних вчених і розглядаючи ризик як об'єкт обліку та управління, можна стверджувати, що кожна господарська операція в умовах невизначеності, щодо якої існує ймовірність одержання меншого або більшого фінансового результату, ніж очікується, є ризикованою. Отже, з точки зору обліку та управління, ризик – це ймовірність недоотримання бажаного або отримання додаткового фінансового результату чи економічного ефекту.

З огляду на це завданнями бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства мають стати адекватне (згідно з ринковими реаліями) визначення вартості ресурсів в умовах невизначеності та ризиків; формування достовірного інформаційного забезпечення фінансової звітності через показник балансової вартості активів і зобов'язань; своєчасна ідентифікація, методично правильна і систематична оцінка впливу ризиків на вартість ресурсів; достовірне визначення впливу подій після дати балансу на оцінку активів і зобов'язань; дотримання принципу відповідності доходів і витрат при визначенні впливу ризиків на фінансові результати підприємства; достовірне й повне відображення інформації про вплив ризиків на формування облікової політики підприємства у нефінансовій звітності; створення резервів для покриття потенційних збитків; диверсифікація і хеджування ризиків; розвиток системи бухгалтерського аутсорсингу.

Логіка господарської діяльності доводить, що невизначеність у бізнесі суттєво впливає на показники фінансової звітності та прийняті на її основі управлінські рішення, внаслідок чого виникають ризики. З огляду на це фінансова звітність стає практично єдиним доступним джерелом інформації про ризики підприємства та методи боротьби з ними.

Необхідність розкриття інформації у фінансовій звітності про невизначеності і ризики, що супроводжують діяльність підприємства, регламентована як МСФЗ, так і GAAP. Проте вимоги щодо відображен-

ня такої інформації мають загальний характер і не регламентують обов'язкового розкриття інформації про види ризиків, наслідки їх дії та способи управління ними. У зв'язку з цим подання у фінансовій звітності даних про ризики здійснюється в несистематизованому вигляді, багато із ризиків описуються тільки на якісному рівні, без підтвердження цифровими даними та аналітичними розрахунками.

Задля усунення цих недоліків Директивою № 2013/34/ЄС [2] для великих підприємств передбачено складання управлінського звіту як важливого елементу фінансової звітності, що повинен містити достовірний огляд розвитку, ефективності діяльності та фінансового стану підприємства, а також опис основних ризиків і невизначеностей, з якими воно стикається. Звіт повинен містити збалансований і комплексний аналіз основних показників підприємства з урахуванням його розмірів і складності господарської діяльності, розкривати як фінансові, так і нефінансові ключові показники ефективності конкретного напрямку діяльності, включаючи інформацію стосовно природоохоронних і кадрових питань.

Ці вимоги знайшли відображення й у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3], новацією якого стало запровадження з 2019 р. Звіту про управління для вітчизняних підприємств. Згідно з Законом Звіт про управління має стати основним документом, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності в його діяльності. Він дозволить оцінити прозорість діяльності підприємства, добросесність намірів у бізнесі, повноту виконання зобов'язань перед працівниками, клієнтами, державою і суспільством, чинники його успіху, стратегію і перспективи розвитку, здійснити моніторинг та аналіз ризиків, чим загалом підвищить довіру стейкхолдерів до підприємства.

Порядок складання та подання Звіту регламентується Методичними рекомендаціями зі складання звіту про управління [4], затвердженими Міністерством фінансів України. Згідно з цим нормативним документом Звіт про управління не тотожний фінансовій звітності або приміткам до неї, він є самостійним звітом з власною метою, що подається раз на рік.

Звіт про управління не містить затвердженої структури чи форми, певних обов'язкових показників, підходів до складання або подачі інформації. Тому, враховуючи різні підходи до систематизації інформації у Звіті про управління за різними нормативно-правовими актами, нами проведено порівняльний аналіз основних його складових (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст Звіту про управління згідно з чинними нормативно-правовими актами

Складові Звіту про управління	МСБО 1 «Подання фінансової звітності» (від 01.01.2012 р.)	Директива № 2013/34/ЄС (від 27.06.2013 р.)	Міжнародний стандарт з інтегрованої звітності (грудень 2013 р.)	Методичні рекомендації зі складання звіту про управління (від 12.11.2018 р.)
Організаційна структура та опис діяльності	–	+	+	+
Результати діяльності	–	+	+	+
Ліквідність та зобов'язання	–	+	–	+
Екологічні аспекти	–	+ конкретно не деталізуються	+ Зовнішнє середовище, результати діяльності	+
Соціальні аспекти та кадрова політика	–	+ конкретно не деталізуються	+ Зовнішнє середовище, результати діяльності	+
Ризики	+	+ Ризик ліквідності	+ Ризики та можливості управління	+
Дослідження та інновації	–	+	+ Управління	+
Фінансові інвестиції	–	+	+ Бізнес модель	+
Перспективи розвитку	–	+	+ Стратегія та розподіл ресурсів	+
Корпоративне управління	–	+ Звіт про корпоративне управління	+ Управління	+
Політика хеджування	–	+	–	–

Аналізуючи дані табл. 1, можна стверджувати, що запропоновані Міністерством фінансів України елементи Звіту про управління в цілому відповідають напрямкам систематизації інформації за Директивою №2013/34/ЄС та Міжнародними стандартами з інтегрованої звітності.

При складанні Звіту про управління суттєвого значення набуває інформація, що забезпечує поліпшення репутації та іміджу підприємства, підвищення його фінансової стійкості за рахунок зниження ризиків, підтвердження ефективності окремих бізнес-процесів, поліпшення інвестиційної привабливості за рахунок підвищення довіри до підприємства, капіталізації його активів, утримання кваліфікованих кадрів, реалізації соціальних проєктів тощо.

Висновки.

1. З точки зору бухгалтерського обліку та управління, ризик – це ймовірність недоотримання бажаного або отримання додаткового фінансового результату чи економічного ефекту.

2. Завданнями бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємства мають стати: адекватне (згідно з ринковими реаліями) визначення вартості ресурсів в умовах невизначеності та ризиків; формування достовірного інформаційного забезпечення фінансової звітності через показник балансової вартості активів і зобов'язань; своєчасна ідентифікація, методично правильна і систематична оцінка впливу ризиків на вартість ресурсів; достовірне визначення впливу подій після дати балансу на оцінку активів і зобов'язань; дотримання принципу відповідності доходів і витрат при визначенні впливу ризиків на фінансові результати підприємства; достовірне й повне відображення інформації про вплив ризиків на формування облікової політики підприємства у нефінансовій звітності; створення резервів для покриття потенційних збитків, диверсифікація і хеджування ризиків, розвиток системи бухгалтерського аутсорсингу.

3. Звіт про управління має стати основним документом, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства, розкриває основні ризики і невизначеності в його діяльності. Він дозволить оцінити прозорість діяльності підприємства, добросовісність намірів у бізнесі, повноту виконання зобов'язань перед працівниками, клієнтами, державою і суспільством, чинники його успіху, стратегію і перспективи розвитку, здійснити моніторинг та аналіз ризиків, чим загалом підвищить довіру стейкхолдерів до підприємства.

4. При складанні Звіту про управління суттєвого значення набуває інформація, що забезпечує поліпшення репутації та іміджу підприємства, підвищення його фінансової стійкості за рахунок зниження ризиків, підтвердження ефективності окремих бізнес-процесів, поліпшення інвестиційної привабливості за рахунок підвищення довіри до підприємства, капіталізації його активів, утримання кваліфікованих кадрів, реалізації соціальних проєктів тощо.

Література:

1. Волосович С. В. Страхування ризиків кредитної сфери : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018.

Volosovich, S.V. (2018). Strakhuvannia ryzykiv kredytnoi sfery: monohrafiia [Insurance Business: Development Management]. Kyiv: Kyiv. nats.torh.-ekon. un-t. [in Ukrainian].

2. Директива № 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 р. про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язані звіти деяких видів підприємств. URL: http://eiti.org.ua/wpcontent/uploads/2015/03/Accounting_Directive_for_translatio_UKR_fin_rev.doc (дата звернення: 28.03.2020).

Directive on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings of the European parliament and of the council of 26 June 2013 N 2013/34/EU; < <http://www.oroc.pt/fotos/editor2/diretivaco nt.pdf> (2020, march, 28).

3. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 28.03.2020).

Zakon Ukrainy «Pro buhalterskyu oblik i finansovu zvitnist v Ukraini» (Verkhovna Rada of Ukraine) < <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>; [in Ukrainian] (2020, march, 28).

4. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління: Наказ Міністерства фінансів України від 07 груд. 2018 р. № 982. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18/ed20181207> (дата звернення: 28.03.2020).

Metodychni rekomendatsii zi skladannia zvituu pro upravlinnia (Ministry of Finance of Ukraine) < <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18/ed20181207> [in Ukrainian] (2020, march, 28).